2nd International Vocational Science Symposium., IVSS 2018
2. Uluslararası Mesleki Bilimler Sempozyumu, IVSS 2018

http://www.meslekisempozyum.com

IVSS 2018

© Mesleki Bilimler Dergisi (MBD) & Ankara Üniversitesi

Received date; reviewed; accepted date

Vandalizmin Azaltılmasında Peyzaj Tasarım Kriterlerinin Belirlenmesi

Hande Aslan [1]

[1] Ankara Üniversitesi, Kalecik Meslek Yüksekokulu, Peyzaj ve Süs Bitkileri Programı

Sorumlu Yazar: handeaslan@ankara.edu.tr (Hande Aslan)

Özet: Bu çalışmanın amacı; parklar, sokaklar, kent meydanları gibi kamusal alanlarda meydana gelen vandalizmin azaltılması ya da engellenmesi için göz önünde bulundurulması gereken peyzaj tasarım kriterlerinin ortaya konmasıdır.

Bu çalışmada vandalizmin türleri, nedenleri, boyutları, kentsel yaşam üzerindeki etkileri irdelenerek vandalizm-peyzaj tasarımı ilişkisi kurulmuştur. Vandalizmin azaltılabilmesi ve hatta önlenebilmesi için ne gibi tasarım kriterleri oluşturulabileceği ve öneriler geliştirilebileceği üzerinde durulmuştur.

Vandalizm sosyolojik, psikolojik ve ekonomik sonuçlar doğuran ciddi bir problem olup, sosyal etmenler, sosyo-psikolojik etmenler ve mekânsal özellikler gibi çeşitli faktörlere bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Eğitim eksikliği, kişilerin mekâna karşı aidiyet ve sahiplenme duygusunun olmayışı, nüfus yoğunluğu, kenti içi aydınlatmaların yetersizliği ve yoğun kamusal kullanım gibi faktörler vandalizmin sebepleri arasında sayılabilir. Duvarlara yazı yazmak, parklardaki kent mobilyalarına kazıyarak, yakarak, kırarak zarar vermek, park ve bahçelerdeki bitkileri sökmek, kırmak, refüjlerdeki bitkileri ezmek vb. sık rastlanan vandalizm örneklerinden bazılarıdır. Bu zararlar, insanların rekreaktif ihtiyaçlarını gidermelerini engellemekte, yapısal ve bitkisel malzemelerin tekrar kullanılır hale getirilmesi kimi zaman mümkün olmamakta, kimi zaman da yüksek onarım maliyetleri ortaya çıkarmaktadır. Vandalizm, yapısal ve bitkisel unsurlar üzerinde oluşturduğu zararın yanı sıra kazalara ve diğer başka suçlara da ortam hazırlamakta, kent estetiği açısından görsel kirlilik meydana getirmektedir.

Türkiye'de vandalizm, kente ve çevreye verdiği zararın yanı sıra ülke ekonomisine de olumsuz etki etmekte, özellikle yerel yönetimler de bu durumdan etkilenmektedir. Yoğun olarak kullanılan yaya yolları ve parklar gibi yerlerde tasarım çalışmalarından önce, insanların o alanı serbestçe kullanım durumları göz önüne alınarak tasarım yapılması, yollarda yaya geçişini engellemeyecek şekilde gelişim gösteren bitki türlerinin seçilmesi, yıpranmaya, aşınmaya, kırılmaya karşı dayanıklı malzemelerin tercih edilmesi, aydınlatma düzeyinin optimum koşullara ulaştırılması gibi bir takım tasarım kriterleri göz önünde bulundurularak vandalizm azaltılabilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *suç, vandal, vandalizm, peyzaj tasarımı, peyzaj planlama*

Determination of Landscape Design Criteria in Reducing Vandalism

Abstract: The purpose of this study is to set out the landscape design criterias that must be taken into consideration for reduction of vandalism in public places such as parks, streets, urban squares.

In this study, vandalism types, causes, dimensions, effects on urban life are examined and vandalism-landscape design relation is established. It is emphasized that what design criteria can be developed and suggestions can be proposed in order to reduce or even prevent vandalism.

DOI:

Vandalism is a serious problem that causes sociological, psychological and economic consequences and occurs due to various factors such as social factors, socio-psychological factors and spatial characteristics. Factors such as lack of education, lack of sense of belonging to the place, density of population, inadequacy of enlightenment within the city and intensive public use are among the reasons of vandalism. Writing on the walls, digging, burning, breaking city furnitures, ripping off and breaking the plants in the parks and gardens, demaging plants of refuges etc. are some of the most common examples of vandalism. These harms prevent people from meeting their recreational needs. It is sometimes not possible to make the structural and plant materials reusable, and at times it brings high repair costs. Vandalism causes accidents and other crimes as well as demaging the structural materials and plant materials and brings visual pollution in terms of urban aesthetics.
In Turkey, vandalism has a negative effect on the country's economy as well as harm to the city and the environment, especially local governments are also affected by this situation. Vandalism can be reduced by considering a number of design criteria such as while designing in pedestrian paths and parks which used intensively, taking into consideration the situations in which people freely use that space, selecting plant species that develop in such a way as not to prevent pedestrian crossing in roads, preferring the materials that are resistant to wear and breakage, bringing lighting level to optimum conditions etc.

Keywords: *crime, vandal, vandalism, landscape design, landscape plan*

1. Giriş

Değişen ve gelişen dünya koşullarında, özellikle kentsel alanlarda karşımıza çıkan en büyük sorunlardan biri vandalizmdir. Vandalizm, sosyal, ekonomik, psikolojik ve hukuki sonuçlar doğurmakta, kent ve kentliler bundan olumsuz yönde etkilenmektedir. Kamusal alanlarda daha sık karşılaşılan vandalist eylemlerin önlenebilmesi için, multidisipliner çalışmalar yapılması gerekmektedir. Bu çalışmalar, vandalizmin nedenlerini ortaya koyarak, bu nedenlerin ortadan kaldırılmasına yönelik tedbirlerin alınması ve uygulamalarının gerçekleştirilmesi için önemlidir. Kamusal alanlar, kent insanının bir araya gelerek birbiri ile iletişim kurduğu ve etkileşim içinde olduğu, oturma, dinlenme, rekreasyon gibi ihtiyaçları karşılayan mekanlar bütünüdür. Park ve bahçeler, meydanlar, bu alanlardaki kent mobilyaları ve yapılar kamusal alanları oluşturan en önemli unsurlardır.

Park ve bahçelerdeki bitkilere sökerek, ezerek veya dallarını kırarak zarar vermek, kent mobilyalarına boyayarak, çizerek, kırarak veya yakarak hasar vermek, kamusal alanlarda en sık karşılaşılan vandalizm eylemleridir. Bu zararlar, insanların rekreaktif ihtiyaçlarını karşılamalarını engellemekte, yapısal ve bitkisel malzemelerin tekrar kullanılır hale getirilmesi kimi zaman mümkün olmamakta, kimi zaman da yüksek onarım maliyetleri ile tamiri mümkün olabilmektedir. Vandalizm, yapısal ve bitkisel unsurlar üzerinde oluşturduğu zararın yanı sıra kent estetiği açısından da görsel kirlilik meydana getirmekte, kazalara ve diğer başka suçlara da ortam hazırlamaktadır. Örneğin, kırılan aydınlatma elemanları ortamı aydınlatamadığından ötürü karanlık mekânlarda hırsızlık ve diğer suç olayları daha kolay meydana gelmekte veya kırılan bir çocuk oyun elemanı, kullanıcıların yaralanmalarına neden olabilmektedir.

Tarakçı (2003)'ya göre vandalizmin bu tip donatılarda gördüğümüz izleri halkın moralini azalttığı gibi korku duygusuna neden olmakta, kentte bu gibi ürünlerin bulunması vandal davranışları cesaretlendirmektedir. Olgun ve Yılmaz (2015)' ın Antalya kentindeki parklarda yapmış oldukları gözlem ve test sonuçlarına göre, örneğin kazıma eyleminin %23,3 oranı ile daha önceden vandalizm eylemine maruz kalmış olan donatı elemanlarında gerçekleşmiş olduğu, kazıma eyleminin gerçekleşmeme oranının en fazla olduğu durumun ise %43 oranı ile daha önceden vandalizm eylemine uğramamış donatı elemanlarında olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buradan anlaşılacağı üzere, kentte vandalist eylemlere maruz kalmış yapıların veya donatıların bulunması, yeni vandalist eylemleri de beraberinde getirmektedir.

2. Malzeme ve Metot

Vandalizm kavramı

Tahripçilik olarak da adlandırılan vandalizm, herhangi bir kamu veya özel mülke ait eşyaya kasıtlı olarak verilen her türlü zarardır (Öğülmüş, 1993). Harrison (1976)'ya göre vandalizm, bir nesne veya herhangi bir alanın estetik ya da ekonomik değerini düşüren, kasıtlı olarak yapılan fiziksel hareketlerdir (Namba and Dustin, 1992). Vandalizm, vandal olma yanlısı, vandallık olarak da ifade edilebilir (TDK, 2018).

Öğülmüş'e göre (2000) vandalizm, 4.ve 5. yüzyıllarda Batı Avrupa'yı istila eden, geçtikleri her yeri yakıp yıkan ve M.S. 455 yılında Roma'yı yağmalayan bir doğu Alman boyu olan Vandallar'a atfen (bir kimsenin kamu mallarına ya da tanımadığı kişilerin mallarına yönelik saldırganca davranışlarda bulunma eğilimini ifade etmek için kullanılan bir terimdir.

Vandalist eylemlerin içerik ve amaçları açısından birbirlerinden farklı beş tür vandalizm tanımlanmıştır (Öğülmüş, 2000); Bunlar; açgözlü, taktik (ideolojik), kinci, oyunsu ve kötü niyetli vandalizmdir.

•Açgözlü vandalizm: Koleksiyon yapmak ya da para karşılığında eskicilere satmak amacıyla yapılan adi hırsızlık olaylarını içeren vandalizm türüdür.

•Taktikçi/ ideolojik vandalizm: Amaçlanan şey, para ya da mal sahibi olmak değildir. Bu tür vandalizm belli amaçlarla başvurulan bilinçli bir taktiktir.

•Kinci vandalizm: Kişinin kendisine karşı yapıldığını düşündüğü gerçek ya da hayali haksızlığın intikamını almak için başvurduğu vandalizm türüdür.

•Oyunsu vandalizm: Bu vandalizmin ortaya çıkmasında kötü niyet ögesinin rolü oldukça azdır. Bunlar daha çok çocuklar arasındaki yarışma duygusu, merak ve becerilerin sergilenmesi sonucunda ortaya çıkar.

•Kötü niyetli vandalizm: Çiçekleri sökmek, kamuya açık tuvaletleri kullanılamayacak hale getirmek vb. kötü niyetli vandalizm örneklerinden bazılarıdır. Bu tür bir tahripçi yaptığı davranışlardan dolayı haince bir zevk duyar.

Birçok araştırmacı vandalizmin, kişinin bile isteye yapmış olduğu zararlı eylemler bütünü olarak açıklamakta ve vandalizmi de bu doğrultuda çeşitlendirmektedir. Fakat Türkoğlu (1990) vandalizmi amaçlı ve amaçsız vandalizm olarak sistemize etmekte, amaçsız vandalizmin bireyin herhangi bir hasar yapma ya da çıkar sağlama niyetleri olmadan, bazen bir anlamda masum denebilecek eylemleri sonucu ortaya çıktığını ifade etmektedir. Örneğin, bireyin beklerken veya vakit geçirirken elini meşgul etmek için yapıverdiği, ama nesnenin tahribine yol açan sıkıntı vandalizmi veya çocukların oyun oynarken çevreye ve nesnelere verdikleri zarara yönelik oyunsu vandalizmi bu sınıf altında incelemiştir (Tarakçı, 2003)

Kent içinde, park ve bahçelerde en çok karşılaşılan vandalizm eylemleri söyle sıralamak mümkündür:

- Parklarda bulunan ahşap kameriye, pergola, banklar gibi kent mobilyalarının kırılması, sökülmesi, parçalanması, ya da yakılması,
- Kent mobilyalarının ve duvarların üzerlerine yazı ve resim kazınarak ve boyanarak zarar verilmesi,
- Bitkisel materyallerin yerinden sökülmesi ya da kırılması,
- Mevsimlik çiçeklerin üzerlerine basılmak suretiyle zarar verilmesi,
- İlan ve reklam amaçlı ağaç ve kent mobilyalarına kâğıt ve afiş yapıştırılması veya zımbalanması,
- Dükkân ve evlerin önündeki ağaçların görüntüyü kapattığı gerekçesiyle kesilmesi
- Piknik alanlarında ve parklarda, çimlerin üzerinde mangal yakılması sonucu çimlerin yanması,
- Aydınlatma elemanlarının ve lambaların kırılması,
- Uyarı, bilgilendirme ve yön levhalarının sökülmesi, üzerlerine boya yapılması veya yazı yazılması,

- Otomatik ve damlama sulama sistemi yapılan alanlarda, sprinkler, damlama otomatik sulama boruları, kontrol üniteleri, vana kapakları ve elektrikli vanalar vb. gibi sistem parçalarının sökülmesi, çalınmasıdır.

Vandalizmin Nedenlerine Yönelik Görüşler

Vandalizm sebepleri ve sonuçları açısından ele alındığında, sosyoloji, kriminoloji, psikoloji, hukuk, mimarlık, endüstriyel tasarım gibi farklı alanları doğrudan veya dolaylı olarak etkilemekte ve bu farklı disiplinlerin çalışmalarına konu olmaktadır. Bu disiplinler vandalizmi farklı boyutları ile ele aldıklarından, nedenlerini de farklı şekillerde açıklamaktadırlar.

Bazı yazarlar, vandalizmin düşüncesizce yapılan anlamsız davranışlar olduğunu vurgulayarak daha çok vandalların kişisel özelliklerini vurgularken; bazı yazarlar ise tahripçiliğe neden olan çevresel koşullar üzerinde durarak mekânın, mekânı kullanacak kişilerin denetimine imkân vermeyecek şekilde tasarlanmış olmasının vandalizmi arttıracağını öne sürmektedir (Öğülmüş, 2000). Pelgrut (1983) ise fiziksel tasarımın ve ortamın vandalizmin oluşmasında önemli bir etken olduğunu ifade etmektedir. Vandalizmi açıklamaya yönelik olarak geliştirilen görüşlerden biri de, insanların hoşlanmadıkları şeylerle karşılaştıkları ortamlarda, daha fazla haz duymak için vandalizme başvurduğunu ve bu davranışları daha eğlenceli bulduğunu iddia eden zevk kuramıdır (Öğülmüş, 2000).

1977 ve 1980'de Ron Clarke, farklı disiplinlerin teorilerini bir araya getirerek vandalizmin nedenlerine ilişkin yeni bir model önermiştir. Bu modele göre; biyologlar vandalizmin nedenin kalıtımla açıklamakta, psikologlar suçlunun kişiliğine önem verilmesini vurgulamakta, sosyologlar ise sosyal statü ve çevre faktörlerinin vandalizm üzerinde etkili olduğu görüşünü savunmaktadırlar. Kriminologlar, insan davranışının kişilik özellikleri veya sosyal kökenlerden çok özellikle içinde bulundukları ortamdan etkilendiği inancına dikkat çekmektedirler (Dinçtürk, 2007).

Vandalizm birbirinden farklı etkenlerin bir veya birkaçının sonucu olarak ortaya çıkan karmaşık bir olgudur. Vandalizmin özellikle kamusal alanlarda yapısal ve bitkisel materyal üzerindeki tahribatını ve bu tahribatın da insanlarda fiziksel ya da psikolojik açıdan yarattığı zararları düşündüğümüzde, tasarım aşamasında gerekli önlemlerin alınabilmesi için vandalizmin nedenlerine değinmekte fayda vardır. Nedenleri bilinen bir durumun engellenebilmesi için önlemler geliştirilebilir. Bu aşamada özellikle sosyo-psikolojik nedenler, sosyal nedenler ve fiziksel/mekânsal özellikler ile vandalizm ilişkisi bizi daha ziyade ilgilendirmektedir.

- ***Sosyo-psikolojik nedenler***

Psikoloji, sahiplenme, sosyal çevre gibi unsurların vandalizm ile doğrudan ilişkisi vardır. Bireyin yaşamı, ailesi ve arkadaş çevresi, içinde bulunduğu toplum, alışkanlıkları gibi sosyal unsurlar kişinin vandalizme yönelik tutum ve yaklaşımını belirler. Kişisel problemler, yalnızlık, can sıkıntısı, arkadaş ve mahalle baskısı, kötü alışkanlıklar gibi problemler kişiyi vandalizme itebilen sorunlardır.

Sahiplenme duygusunun olmayışı da kişiyi vandalizme iten nedenlerden biridir. Kendini bir yere ait hisseden bir kimse o yeri sahiplenir. Hiç kimse sahip olduğu eşyaya ya da mekâna zarar verilmesini istemez. Özel mülkiyete ait alanların, kamusal alanlara oranla daha az tahrip edildiği bilinmektedir. Bu nedenle özel bir mülkiyetin vandalizme uğrama riski, kamusal alanların vandalizme uğrama riskinden çok daha azdır (Underwood, 1980).

Vandalist eylemleri gerçekleştirme ile sosyo-ekonomik durum ve buna bağlı olarak da kentsel mekânlar arasında sıkı bir ilişki vardır. Vandalizm genellikle, sosyo-ekonomik yönden gelişmemiş, işsizlik sorunu olan ve gelir düzeyinin düşük olduğu bölgelerde daha fazla görülmektedir (Philips, 1996).

- ***Sosyal nedenler***

Eğitim, nüfus yoğunluğu, o bölgedeki çocuk sayısı, sosyal denetim ve gözetim gibi sosyal unsurlar, vandalizmin nedenleri ile ilişkilendirilebilir. Örneğin; eğitim seviyesinin düşük olması bireyleri vandalizme yönlendiren bir etkendir. Çünkü eğitim, bireyde istenen doğrultuda davranış kazandıran

bir süreçtir, bu yolla davranış biçimleri düzeltilebilmekte, kişi kötü ve zararlı olduğunu bildiği tavır ve davranışlardan uzak durmayı tercih edebilmektedir.

Nüfus yoğunluğu ve bir bölgedeki çocuk sayısının fazla olması ile vandalizm arasında doğrudan bir ilişki olduğu söylenebilir. Çocuk sayısının fazla olduğu, sosyo-ekonomik seviyesi düşük bölgelerde özellikle oyunsu vandalizm örnekleri ile sıklıkla karşılaşılmaktadır.

Sosyal denetim kişiyi suça iten veya tam tersi şekilde suçtan alıkoyan bir etmendir. Sosyal denetimin sağlandığı mekânlarda suç ve vandalizmin görülme sıklığı daha azdır. Çünkü bu gibi davranışları gerçekleştirecek kişi görüleceğinden ve cezalandırılacağından korktuğu için bu gibi davranışları rahatça gerçekleştiremez. Yapılan çalışmalarda, denetlenebilir mekân ve görsel kontrol koşullarının sağlanamadığı mekânlarda vandalizm eylemlerine daha sık rastlanıldığı saptanmıştır (Newman, 1972). Denetlenebilir mekân kavramında, gerek kolluk kuvvetlerince gerekse toplum tarafından bir kontrol mekanizmasının oluşturulması söz konusudur. İhtiyaçları karşılamayan ve ilgi görmeyen mekânlarda denetlenebilir mekân kavramının zayıflamasına bağlı olarak vandalist eylemler görülebilmektedir. Örneğin önceden vandalizme uğrayarak tahrip edilmiş bir mekânın zamanla kullanılmaması sonucunda, bu mekânda denetlenebilir mekân kavramı ve toplumsal denetimin zayıflaması, buranın sarhoşların, çetelerin mekânı haline gelmesine neden olabilir. Burada mekân tasarımının önemi ön plana çıkmaktadır.

- ***Mekânsal özellikler***

Vandalizm eylemlerinin görülmesinde, mekândaki eşyaların, kent mobilyaları ve donatı elemanlarının bakımı ve onarılma durumu, yoğun kullanıma bağlı olarak meydana gelen tahribat, insanların o alanı serbestçe dolaşma durumu, kent mobilyalarının malzeme seçimi, malzeme yüzeylerinin doku ve renk özelliği, aydınlatma düzeyi gibi bir takım mekânsal özellikler etkili birer unsurdur.

Vandalizm vakaları genellikle birbirini takip etmektedir. Daha sonraki vandalizm olayının nedeni, genellikle bir önceki vandalizm vakasının bıraktığı görüntüdür. Onarılmayan hasarlar, vandallar için tahrik edici nitelikte olması nedeniyle daha büyük hasarların meydana gelmesine sebep oluşturmaktadır.

Geçiş yerlerinin yoğun ve aşırı kullanımı vandalizm oluşumunu etkileyen nedenlerden biridir. Yayaların geçtiği yer, kritik bir yoğunluğa ulaştığında, bir anda vandalizmin odağı haline gelmektedir (Dinçtürk, 2007). Yayalara serbest dolaşım imkânı sunmayan, gereksiz yere uzatılmış yollar, yayaların farklı akslar tercih etmelerine sebep olur. Bu da çim veya herhangi bir farklı bitkisel materyal ile kaplı olan yerde basılmaya bağlı olarak açılmaların, aşınmaların olmasına neden olur. Bu kestirme yolların oluşumu, başkalarının da burayı kullanmasına ve meydana gelen zararın artmasına neden olur.

Eşyaların dayanıklı malzemeden seçilmemiş olması da vandalizmin nedenleri arasındadır. İklim özelliklerine uymayan, kolay paslanan, kırılan veya aşınan malzemenin kullanıldığı eşyalarda meydana gelen ve onarılmayan bozulmalar sonucunda, yeni vandalizm eylemleri görülmesi muhtemeldir.

Kent mobilyalarının yüzey özellikleri de vandalizm üzerinde etkilidir. Pürüzlü yüzeylere yazmak veya çizmek hem zor hem de istenen sonucu vermemektedir. Bu sebeple pürüzlü yüzeyler, düzgün yüzeylere göre vandalizme daha az hedef olmakta ve daha az tahribata uğramaktadır. Yüzeye uygulanan renk ile yüzeyin orijinal rengi arasındaki belirgin farklılık boyalı yüzey çizildiğinde ortaya çıkıyor ise yazma ve çizme eyleminin hızlandığı ve kısa zamanda tahribata uğradığı araştırmacılar tarafından ortaya konmuştur. Araştırmacılara göre, iki renk farklı okunaklı bir görünüm arz etmediği zaman vandalizm eylemi için gerekli doğal motif oluşmamış olur (Dinçtürk, 2007).

Aydınlatmanın yetersiz oluşu, özellikle kamusal alanlarda görsel kontrol koşullarının sağlanmasına imkân vermemektedir. Vandalizm eylemini gerçekleştirecek kişiler için, başkaları tarafından görülmemek cesaretlendirici bir durumdur. Bunun yanı sıra aydınlık düzeyi yeterli olmayan, iyi aydınlatılmamış karanlık bir park, insanlar kendini güvende hissetmeyeceğinden ötürü çok tercih

edilmez. Bu gibi yerlerde de yine denetlenebilir mekân kavramı sağlanamadığından ötürü, kötü niyetli kişiler rahatlıkla bir takım vandalist eylemlerde bulunabilirler.

3. Sonuç ve Değerlendirme

Vandalizmin tipleri ve nedenlerine yönelik görüşlerin irdelenmesi sonucunda, özellikle kamusal alanlarda sıklıkla karşılaşılan vandalizm eylemlerinin azaltılması ve hatta önlenebilmesine yönelik olarak bazı peyzaj tasarım kriterleri belirlenmiştir. Bu tasarım kriterleri; tasarım anlayışına yönelik kriterler, sınırlayıcılar, malzeme seçimi, donatıların yerleşimi, donatıların bağlantı detayları, aydınlatma, bakım ve onarım başlıkları altında sınıflandırılmıştır.

Tasarım anlayışına yönelik kriterler

- Kamusal alanların estetik ve işlevsel bir takım görevler üstlenmesinin yanı sıra, kent kimliği ile uyumlu, özgün tasarım izleri taşıyan yerler olarak düşünülmesi, daha şehir planlama ve tasarım aşamasındayken sağlanmalıdır. Doğru yapılmış bir tasarım, kullanıcıların hareketlerini yönlendirme, aidiyet ve sahiplik duygusu oluşturma, güven duygusu sağlama gibi fonksiyonları da üstlenir.
- Kentsel alanlarda, her yaştan, cinsten ve meslek grubundan olan kişilerin faydalanabileceği estetik mekânlar tasarlanmalıdır. Çünkü, yalnızlık, ailevi sıkıntılar, boş vakitlerin geçirilebileceği sosyal alanların azlığı, insanları vandalizme iten nedenler arasındadır. Bu alanların kullanıcılara hitap etmesi, estetik hoşnutluk hissi vermesi, alanda sahiplenme duygusunun oluşmasını sağlayarak vandalizmin görülme riskini de azaltır.
- Karmaşadan uzak, kolay tahmin edilebilen, sade ve anlaşılır mekânlar vandalizmin azaltılmasında önemli birer tasarım kriteridir. Ünlü, Alkışer ve Edgü (2000), 'Fiziksel görünümlerin ya da kentsel elemanların açık seçikliği, anlaşılabilirliği, ya da çözülebilirliği de suç oranlarında azalmaya neden olabilmektedir. Bunun karşıtı olarak, karmaşık fiziksel yapılaşma, karışık dokular ve önceden tahmin edilemeyen mekânsal kurgu da suç oranını arttıran fiziksel belirleyicilerdir' ifadesi ile mekân tasarımının özelliklerine değinmiştir.
- Psikososyal alan, bir mekâna sahip olma hakkı, sınırların işaretlenmesi ya da kişiselleştirilmesi, müdahaleye karşı savunabilme hakkı ve estetik hoşnutluğun sağlanması gibi işlevlere hizmet eden alanlardır (Ünlü, 1998). Newman (1972) psikososyal alanların kuvvetlendirilmesine yönelik olarak, farklı yüzey dokularının kullanımı, basamak, aydınlatma elamanı vb. sembolik engellerle özel ve kamusal alan sınırlarının belirlenmesi, malzeme tercihi ve yerleşim planlaması ile vandalizmin azaltılabileceğini ifade etmektedir.

Sınırlayıcılar

- Mekân sınırlarının net şekilde belirlenmesi vandalizmi engeller niteliktedir. Bu sebeple bitkisel canlı çitler veya duvarlar, bordürler gibi yapısal unsurlar sınırlayıcı olarak kullanılmalıdır. Uygun boyut ve yükseklikte yapılmış sınırlayıcılar vandalizmi de sınırlar niteliktedir.

Bitkisel materyal seçimi ve konumlandırılması

- Mülkiyet sınırlarını belli edecek şekilde sınırlayıcı unsurların oluşturulmasının vandalizmi azaltan etkenlerden olduğuna değinmiştik. Bitkilerle oluşturulacak olan çitlerde, herdemyeşil, sık dokulu, yüksek boylu çit bitkilerinin kullanılması uygun olacaktır.
- Oturma birimlerinin olduğu yerlerde kullanılacak bitkilerin, iklimsel konfor sağlayacak türler olmasına özen gösterilmelidir. (Yazın güneş zararından, kışın yağış ve kar etkisinden korumak gibi)
- İnsanların yoğun olarak kullanacağı kentsel açık alanlarda, dikenli veya yapışkan meyveleri olan, polenleri ile rahatsız eden veya kötü kokulu bitki türleri tercih edilmemelidir. Alanda bu gibi problemli unsurların varlığı, insanların alanı kullanmamalarına sebep olarak, vandalizme zemin hazırlar.
- Estetik ve fonksiyonel işlevleri yerine getirecek şekilde bitkilerin uygun yerlere dikilmesine özen gösterilmelidir. Çünkü insanların serbestçe dolaşımına engel olacak şekilde dikilmiş bitkiler,

üzerlerinden basılarak geçilmesi, sökülüp atılması, dolaşıma engel olan dallarının kırılması veya kesilerek uzaklaştırılması gibi bir takım tahribatlara uğrayabilirler.

- Refüjlerdeki bitkiler, yaya geçitlerinin ve bitki sıra aralıklarının uygun aralıklarla belirlenmemiş olmasından ötürü sık sık ezilerek tahrip edilmektedir. İnsanlar uzak noktalardaki yaya geçitlerden geçmek istemediklerinden, gelişigüzel yerlerden geçmekte, refüjlerdeki bitkiler bundan ciddi zararlar görmektedir. Bu gibi yerlerde insanların geçişine izin vermeyecek şekilde sıkı dokulu ve ezilmeye imkân vermeyecek boydaki bitkiler kullanılmalıdır.
- Yaya yollarına sarkan, insanların geçişini sınırlandıran bitkiler ya tercih edilmemeli ya da bu yollara en az 90 cm uzağa dikilmeli, düzenli aralıklarla bakım ve budamaları yapılmalıdır.
- Kent içi yol ağaçlandırmalarında, ağaçların binaların pencerelerini kapatmayacak şekilde yeterli uzaklıkta dikilmesi sağlanmalıdır. Bina pencerelerini kapatan ağaçlar insanlar tarafından kesilebilirler. Yanlış kesim ve budama bitkinin formunun bozulmasına sebep olduğu gibi ölümüne de ortam hazırlayabilir. Bunun yanı sıra, mekânsal denetimin sağlanabilmesi için de yine ev, işi yeri, ofis gibi mekânların pencerelerinin çevreye hâkim olması önemli bir husustur.

Malzeme seçimi

- Kent mobilyaları kentsel kimlikle uyum gösteren, en az bakım gerektiren, dayanıklı malzemelerden seçilmelidir. Malzeme seçiminde iklimsel koşullar da önemli bir faktördür.
- Yaz-kış yağışların etkisinde olan bölgelerde paslanmaz malzemeler tercih edilmelidir.
- Oturma elemanlarında, soğuk metal malzemeler yerine, dayanıklı, boya tutmaz yumuşak ve kullanıcıya sıcak bir his veren poliüretan malzemeler tercih edilebilir.
- Kolay kırılan, sürekli bakım gerektiren yer döşemeleri yerine daha pratik ve sağlam döşeme malzemeleri tercih edilmelidir.

Donatıların yerleşimi

Kent mobilyalarının gelişigüzel şekilde konumlandırılması, insan ihtiyaçlarının karşılanmasını engeller. Tenhada kalan, kötü bir görüntüye komşu olan, kötü koku kaynağına yakın yere konumlandırılan veya kullanılmayan bu eşyalar vandalizm etkilerine açık hale gelir. Yer seçimi doğru yapılan kent mobilyaları kullanılacak ve en az tahribatla uğrayacaktır.

- Pergola, kameriye, bank gibi kent mobilyalarının yerleştirilmesi esnasında kullanıcıları tohum, polen, meyve dökümü, reçine ve öz suyu akıntısı gibi rahatsız edecek özelliği olan bitkilerden uzakta olmasına dikkat edilmelidir.
- Oturma birimleri manzaraya veya insanlara dönük olacak şekilde yerleştirilmelidir. Bu sayede doğal gözetim sağlanmış olur.
- Oturma elamanlarının yerleştirilmesi sırasında sıcaklık, ışık, rüzgâr ve yağış gibi iklimsel unsurlarda göz önünde bulundurulmalıdır. Yoldan geçen araçların su sıçratamayacağı, rüzgâr etkisine açık olmayan, özellikle insanların yaz aylarında güneşten korunmasına imkân veren yerler tercih edilmelidir.
- Bitkisel elemanların da özellikle iklim kontrolü gibi işlevler üstlendiğini de göz önünde bulundurmakta fayda vardır. Doğru tercih edilmiş bitkisel materyaller, alanın kullanıcılar tarafından tercih edilmesini sağlar. Böylece bu mekânlar vandalizmin zararlarından uzak kalırlar.
- Çöp kutuları, oturma bankları, bitki kasa ve saksıları, pergola, kameriye, aydınlatma elemanları gibi donatılar birbiri ile ilişkilendirilerek konumlandırılmalı ve bunlardan maksimum fayda sağlanması esas kabul edilmelidir.
- Banklar gibi yer kaplayan büyük boyutlu donatılar, yaya yolları üzerinde açılan ceplere yerleştirilmelidir. Aksi takdirde yayalar, geçişlerini sınırlandıran, kaldırım veya yaya yollarını daraltan banklardan dolayı, geçiş alanlarını kendilerini genişleterek çim alanlar veya diğer bitkisel materyal ile kaplı olan yerlerden basarak geçmeyi tercih ederler.

Donatıların bağlantı detayları

- Kentsel donatı elemanlarının bağlantı elemanları mümkün olduğunca gizlenmelidir. Bu noktaların çevresel koşullar sebebiyle kolay paslanabildiği, kolay yıpranabildiği düşünülürse, eskimiş ve yıpranmış bir görünümün vandalizme neden olabileceği de söylenebilir. Bunun yanı sıra göz önünde olan vidaların kolayca sökülmesi, hurdacıya satılması da söz konusu olabilmektedir.
- Kentsel donatı elemanları yeterli derinlikte yere tespit edilmelidir. Aksi halde kolay kaldırılabilir, sökülebilir görüntüsü ile vandalizme zemin hazırlarlar.

Aydınlatma

- Aydınlatma elemanlarının yetersizliği, mekânda yeterli aydınlık düzeyinin oluşmasını engeller. Karanlık mekânlarda vandalizm eylemleri daha kolay gerçekleştirilir. Aydınlık düzeyinin optimum koşullarda olması için, gerekli sayıda aydınlatma elemanı kullanılmalı ve bu elemanlar uygun yerlere konumlandırılmalıdır.
- Alçak aydınlatma elemanları daha kolay ulaşılabildiği için daha çok zarara uğratılmaktadır. Bu sebeple daha yüksek boylu aydınlatma elemanları tercih edilebilir.
- Aydınlatma direklerinin üzerine kazıyarak yazı yazma gibi eylemler de söz konusu olabilmektedir. Bunun önlenebilmesi için direklerin, yüzey boya rengi ile malzemenin orijinal rengi arasında çizildiğinde belirgin bir fark yaratmayacak şekilde boyanmasına dikkat edilmelidir. Boyamayı ve çizmeyi zorlaştıracak pürüzlü yüzeyler de kullanılabilir.

Bakım ve Onarım

- Park ve bahçelerde yeterli sıklıklarda bakım ve onarım işleri yapılmalı, gerekli görüldüğü durumlarda zarar gören yapısal ve bitkisel materyal yenisi ile değiştirilmelidir. Bakımsız bir park, kırılmış veya ölmüş bitkisel materyal veya eski, kırık, yıpranmış kent mobilyaları yeni vandalizm eylemlerini cesaretlendirmektedir.

4. Sonuçlar

Bu çalışmanın hazırlanması sırasında, vandalizme yönelik olarak yapılmış Türkçe yayın sayısının ne kadar az olduğu görülmüştür. Bu da kamuoyunda vandalizmin maddi, sosyolojik ve ekonomik yöndeki olumsuz etkilerinin kavranamaması ve gerekli tedbirlerin alınması hususundaki önemin yeterince bilinmemesi sonucunu doğurmaktadır.

Vandalizm multidispliner bir kavramdır. Sadece sosyoloji, psikoloji gibi alanlarda yapılan çalışmalar maalesef ki bu insan davranışlarının değiştirilerek şekillenmesinde etkili olamamaktadır. İnsan, çevresi ile bir bütün halinde yaşayan, çevresini etkileyen ve ondan etkilenen, diğer bireylerle iletişim halinde olan bir canlıdır. Peyzaj mimarlığı insanlar için kullanılabilir, estetik ve fonksiyonel mekânlar yaratma sanatıdır. Vandalizm gibi sosyal bir sorunun mevcut olduğu yerlerde kent estetiğinden bahsedilemeyeceği gibi toplum huzurundan da bahsedilemez. Peyzaj mimarlığının amacına ulaşabilmesi için, yapılan tasarımların vandalizmden en az etkilenecek şekilde yapılması ve hatta azaltmaya yönelik kriterlerin benimsenmiş olması gerekmektedir. Bu da vandalizmin nedenlerini ve boyutlarını anlamak ve buna yönelik önlemler almakla mümkündür.

5. Kaynakça

Dinçtürk, S., (2007), Türkiye'de Vandalizmin Sosyal, Ekonomik ve Psikolojik Boyutları. Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=VANDALİZM, E.Tar: 26.03.2018.

Namba, R., Dustin, D., (1992), Towards New Definitions of Depreciative Behavior and Vandalism, General Technical Report (PNW-QTR-293), United States Department of Agriculture Forest Service, US, pp: 61-69.

Newman, O., (1972), Defensible Space, Macmillan, Newyork, ss:123.

Olgun, R., Yılmaz, T., (2015), Kentsel Yeşil Alanlarda Vandalizm ve Olası Tasarım Çözümleri: Antalya Kent Örneği, Namık Kemal Üniversitesi Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, 12 (03): 27-29.

Öğülmüş, S., (1993), Tahripçilik, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 26(2): 587-592.

Öğülmüş, S., (2000), Tahripçilik (Vandalizm): Düşük Yoğunluklu Bir Sapma, Polis Bilimleri Dergisi, 2(7–8), 73–86.

Philips, L.E., (1996), Parks: Design and Management. McGraw Hill Book Co, New York, ss:107.

Tarakçı, F.N., (2003), Kentsel Çevrede Vandalizm, Vandalizmin Bank Tasarımına Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Underwood, G., (1980), Vandalism, The Architects Journal, 24, 1171– 1174.

Ünlü, A., (1998), Çevresel Tasarımda İlk Kavramlar, İstanbul Teknik Üniversitesi Baskı Atölyesi, İstanbul, ss:81.

Ünlü, A., Alkışer, Y., Edgü, E., (2000), Fiziksel ve Sosyokültürel Değişim Bağlamında Beyoğlu'nda Suç Olgusunun Değerlendirilmesi, İstanbul Teknik Üniversitesi Araştırma Fonu, İstanbul, ss:113.